

Πλωμαρίτικη Ιστορία

Τα Πλουμάρια – Το Πλουμάρι και τα χωριά του – αποσπάσματα Ιωάννη Κ. Μουτζόρη Οικισμοί κατα τον μεσάιωνα και την περίοδο της τουρκοκρατίας.

Πλουμάρι ή Πλωμάρι ονομαζόταν παλαιότερα η μεσογειακή κωμόπολη, που φέρνει σήμερα το όνομα Μεγαλοχώρι ή Καμένο χωριό και είναι το πιο τερπνό θέρετρο της Λέσβου. Το χωριό αυτό με ταπαολλα ερείπια, ήταν στα χρόνια της τουρκοκρατίας η δεύτερη σε πληθυσμό και σπουδαιότητα κωμόπολη του νησιού. Κατά μια αναγραφή του 2ου κώδικα της Μητρόπολης Μυτιλήνης στα 1832 ήταν το πρώτο από τα 5 «δυνατά χωριά» της Λέσβου μιας και είχε τις περισσότερες οικογένειες(1152) Το δευτερο ο Πολύχυντος, τρίτο η Αγία Παρασκευή, τέταρτο η Βρυσά (σημ. Βρίσα) και πέμτο η Αχυρώνα (σημ. Καλλονή). Όποιος κι αν ήταν ο ακριβής αριθμός των κατοίκων του Πλωμαρίου τον 19ο αιώνα, ασφαλώς όλα τα χρόνια της τουρκικής κατοχής, ακόμα και κατά τους τελευταίους αιώνες του Μεσαίωνα ήταν η πρώτη, μεγαλύτερη και πιο σημαντική κωμοπολη της περιφέρειας. Ήταν το κέντρο μιας συστάδας αρκετών οικισμών ήταν η εδρα της περιφέρειας.

Από τους συγγραφείς του 19ου αιώνα, που ασχολούνται με τη Λέσβο το Πλωμάρι με τα χωριά του θεωρούνται σαν μια «κοινότητα». Ο Γ. Α. Αριστείδης το 1863 γράφει: Το Πλωμάριον, υπαγόμενον (ενν. διοικητικά) εις την Καλλονήν, λογίζεται ως μία κοινότης, καιτοι περιλαμβάνον 14 κώμας χωρίς κατοικημένας. Αλλ' άπασαι ταύται αποτελούσι μίαν κοινότητα, ης τα δηματικά πράγματα διευθύνονται υπό μιας δημογεροντίας εκλεγομένης υφ' απάντων των χωρίων. Οι κώμες αυτές κατα τον ίδιο ήταν οι εξής: 1) Κυρίως Πλωμαριον, 2) Ποταμός, 3) Πλαγιά, 4) Τρίγωνα, 5)Παλαιοχώριον, 6) Κόρνελλα 7)Βορρός, 8) Ακράσιον, 9) Δρότα, 10)Λεύρα, 11) Κάτω Χωρίον, 12) Μηλιαί, 13) Βαλανιάς και 14) Λεβοχώριον. (Λείπει η Μεσούνα πιθανόνατα λόγω παραδρομής). Είναι λοιπόν φανερό πως το όνομα Πλωμάρι αποδιδόταν στη Χώρα συμπεριλάμβανε όμως αλλωτε και τα χωριά της. Ήταν περιεκτικό όπως και το όνομα της Καλλονής αφού το όνομα Πλουμάρια συμπεριελάμβανε ολους τους παραπάνω οικισμούς και χωριά.

Το Μεσαιωνικό Πλουμάρι

Οι Μεσαιωνικές ιστορικές πηγές δεν αναφέρουν τίποτε για το παλιό Πλωμάρι. Την παλαιότερη γραπτή μαρτυρία γ' αυτό δίνει ο Σταυρ. Αναγνώστης στο βιβλίο του Η Λεσβίας ωδή. Οι τοπικές παραδόσεις που αναφέρονται στην ανατολική συνοικία της κωμοπόλεως, τη Μερνα ή Μέρινα είναι ενδεικτικές. Θεωρούν την Μέρινα σαν τόπο, που δέχθηκε τον πρώτο πυρήνα των οικιστών του παλιού Πλωμαρίου, που τρομοκρατημένοι από τους κουρσάρους της θάλασσας έσπευσαν στην χαράδρα της Μέρινας να προφυλαχθούν. Η ετυμολογία του ονόματος Μέρινα συνδέεται παραδοσιακά με την μέριμνα των πρωτων οικιστών να προφυλάσσονται απο τους πειρατές.

Οι κάτοικοι του παλιού Πλωμαρίου δεν έμειναν αμέριμνοι για την ασφάλειά τους με την εκλογή κατάλληλης θέσηςγια την εγκαταστασή τους. Επιπλέον φρόντισαν για την οργανωση παρατηρίων (σκοπιών, βιγλών) σ' όλη την περιφέρεια σε τρόπο που να βρίσκονται μεταξύ τους σε ανταπόκριση. Από τις βίγλες και τα βιγλαρια αυτά ειδοποιούσαν οι αγρυπνοι βιγλάτορες τους με φωτιές για την εφανιση πειρατικού πλοίου στη θάλασσα. Οι Πλωμαρίτες οργάνωσαν την δική τους σκοπιά στην

«Αγκαθερή» και εξυπηρετούσε την ασφάλεια των οικισμών Λεύρας, Κάτω Χωρίου, Κουρνέλλας και Παλιοχωριού. Στα όρια των περιοχών Πλωμαρίου – Αγιάσου υπάρχει η ορεινή θέση «Ξυλόκαστρο» όπου στην πλατιά κορυφή του υπήρχε σκοπιά και οχυρό αφού υπάρχουν πολλές πετρες που δείχνουν την υπαρξη οχυρωματικού έργου. Έχουμε την γνώμη πως ήταν ένα παρατηρητήριο και οχυρό των μεταγενέστερων μεσαιωνικών χρόνων. Ξυλόκαστρα έλεγαν οι Βυζαντινοί τους ξύλινους πύργους που κατασκεύαζαν επάνω στα τείχη για επιπλέον άμυνα και παρακολούθηση.

Η ετυμολογία του ονόματος Πλουμάρι φαίνεται να μας οδηγεί στα μεταγενέστερα μεσαιωνικά χρόνια και υπάρχουν πολλές ερμηνείες. Παλαιότερα αποδιδόταν η ονομασία στο φυτό φλομος που είναι δισυδεδωμένο στο Πλωμάρι είτε πως το όνομα προέρχεται από τα πρωμάρια – πρώιμο είδος σταφυλιών (από ιστορικό Κων. Άμαντο). Ο φιλόλογος Δημ. Βαρναδάκης υποστήριξε ότι παλιότερα το Πλωμάρι ονομαζόταν ποταμός και μετονομασθηκε από Γενοβέζους Flumare και από αυτό προήλθε η ονομασία. Ο Κων. Άμαντος υποστήριξε ασφαλεστερη ερμηνεία συμφωνα με την οποία παραγεται από την λατινική λέξη Plumarius (=ποικιλτής) όνομα ευρύ διαδεδομένο όπως και το «πλουμος». Άλλη αναφορά είναι λόγω της ελληνικής λέξης πλημμύρα που αναφέρονται στο νερο (μητροπολίτης πρων Παραμυθιάς Αθηναγόρας) επειδή ταυτίζουν το Πλωμαρι με τον παρακειμενο ποταμό Σεδούντα. Επιπλέον αναφορές από το πλώμιον που σημαίνει καράβι (Κωστας Κοντός) είτε με την κοιλάδα που υπάρχει στο πλωμάρι – κοίλο τόπο(Γ. Γιαννουλέλλης). Ο Τ. Παπαουτσάνης θεωρεί έυστοχη την ετυμολογία που επιχειρεί ο Κ. Κοντός δίδοντας ο τελευταίος σε αυτήν γλωσσολογική και γεωγραφική ιστορική στήριξη. Το όνομα Πλωμάρι προήλθε από την λέξη πλώμιον που σημαίνει τον τόπο που υπάρχουν ακρίτες «φύλακες του θεματικού πολεμικού στόλου του Βυζαντίου» (13ος αιώνας). Οι παραπάνω απόψεις για την ετυμολογία και εξήγηση του ονόματος δημιούργησαν περίπλοκο γλωσσολογικό πρόβλημα. Έχουμε την γνώμη πως η λύση του, όποια και να είναι δεν είναι επαρκής, δεν φωτίζει επαρκώς την αρχή της εγκαταστάσεως του Πλωμαρίου, αν δεν συσχετισθεί ιστορικά και με την ευστοχία με ένα άλλο πρόβλημα, που δημιουργεί η ταυτονυμία με τα τοπωνύμια των άλλων νησιών.

Πλουμάρι: Μικρόν Χωρίον και Μέγα Χωρίον

Η κωμόπολη του Πλωμαρίου αποτελούσαν 2 χωριά : Το Μικρόν Χωρίον και το Μέγα Χωρίον. Σε έγγραφο του 1774 διαβαζουμε: «εις τας δυο εκκλησίας του Μικρού και Μεγάλου Χωρίου» και άλλων ετών: «Ειδομεν τον λογαριασμόν της εκκλησίας του Μικρού Χωρίου Πλωμάρι.» Το καθένα από τα δύο χωριά είχε την δική του εκκλησία. Το Μέγα Χωρίον είχε την Παναγία (Κοίμηση - εγγρ.1768). Η τελευταία ανοικοδόμηση έγινε το 1768 από τον Δημ. Κάλφα όπως αναγραφεται σε πλάκα. Αργότερα τιμήθηκε και στο όνομα της Μεταμορφώσεως του Σωτήρα. Το Μικρό Χωρίον είχε και αυτό την εκκλησία του, που τιμόταν στο όνομα του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου και ανοικοδομηθηκε το 1795. Το Μικρό Χωρίον είχε την γραφική Μέρινα με τα πολλά ερειπώμένα σήμερα σπίτια της, την χαλασμένη βρύση της και τα πολλά νερά της. Στο αρχείο του Αγίου Ιωάννου βρίσκουμε πολλές πληροφορίες για την συνοικία αυτή. Το 1807 ο 5ος κώδικας αναφέρει την λειτουργία ελαιόμυλου. Στο Μεγάλο Χωρίο συναντούμε τις εξής συνοικίες «Πέρα Μαχαλάς»,

«Πισω Βρύση», «Απέσος» και «Περα Βρύση». Η «Πουτζαλιά» ήταν δυτικά είχε την μεγαλύτερη κίνηση και ήταν η πιο παλιά συνοικία.

Κατούνες – Εξοχές – Χωριά

Ο Στ. Τάξης γράφει ότι: «ουδεις των της περιφέρειας Πλωμαρίου τόπων ην κατωκημένος το πάλαι δια το φλυσει ανώμαλον και δασώδες αυτής ανέκαθεν και οτι τότε μερικοί υποστήριζαν ότι μόνο ποιμένες διέσχιζαν την ακατοίκητη περφέρεια Πλωμαρίου. Αυτο συνέβαινε, γράφει, ωσότου πολλοί από τους κατοίκους άλλων μερών του νησιού, καθώς και μερικοί Ανδριώτες, Ναξιώτες, Πελοποννήσιοι και Τηνιακοί απο το 15ο αιώνα και μετά κατέφευγαν στα αποκεντρα και δασώδη μέρη αυτά του νησιού και έκαναν σ'αυτά πρόχειρες και σποραδικές εγκαταστάσεις και σιγά σιγά συγκεντρώθηκαν για ασφάλειά τους σε μικρές κοινότητες που ονομάζονταν «κατούνες». Γίνεται φανερό από τα παραπάνω πως κατούνες ονόμαζαν τους μικρούς αγροτικούς οικισμούς. Η λέξη κατούνες χρησιμοποιήθηκε και στα Μεσαιωνικά χρόνια και με άλλη έννοια την έννοια των κτηνοτροφικών οικισμών στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Ο Σταυράκης Αναγνώστης το 1850 αναφέρει πως ο πληθυσμός του Πλωμαρίου ήταν κατανεμημένος σε πολλές κώμες τις οποίες οι κάτοικοι της ονόμαζαν κατούνες. Τέτοιες ήταν οι: 1. Κουρνέλλα, 2. οι Μηλιές 3. η Πλαγιά, 4.ο Τρίγωνας, 5. το Παλιοχώρι, 6. τοπ Ακράσι, 7. ο Μπορός κλπ. Κυρίως δε σε δύο στο Πλωμάρι και στον Ποταμό. Η κάθε κατούνα είχε την δική της εκκλησία. Ο Στ. Τάξης αναφέρει ότι υπήρχε διοικητική και εκκλησιαστική εξάρτηση των κατουनों από τον αρχιερατικό επίτροπο Πλωμαρίου. Είναι λοιπόν φανερή η οικονομική εξάρτηση των εκκλησιών των κατουनों από το Πλωμάρι ή την Χώρα. Οι κατούνες όταν έγιναν «πολίχνες» αναγνώριζαν σαν ανώτερη κοινοτική αρχή το κυρίως Πλωμαριον. Εκει εγκαθίσταντο οι πιο «έγκριτοι» και όσοι διακρίνονταν. Οι εφημέριοι των πολιχνών αυτών απαραίτητα κάθε χρόνο πήγαιναν το Μέγα Σάββατο στο Πλωμάρι για να συνεορτάσουν με τον αρχιερατικό επίτροπο, που έμενε εκεί, για να πάρουν οδηγίες για τη διοίκηση και τα ζητήματα των πολιχνών. Μαζί τους πήγαιναν και οι πλουμαρίτες που ξεχειμώνιαζαν στις πολίχνες για την συλλογή του ελαιοκάρπου.

Κατά το τέλος του 18ου και 19ου αιώνα οι επίτροπικοί κώδικες και τα έγγραφα του Αγίου Ιωάννη χρησιμοποιείτο το όνομα «εξοχές» αντι για κατούνες. Οπότε κάθε εξοχή είχε την δική της εκκλησία οποτε υπήρχε οικονομική εξαρτηση μεταξύ των εξοχών και της Χώρας (Πλωμάρι και αλλα χωριά). Κάθε εξοχή είχε δικό της ελαιόμυλο και αλευρόμυλο. Με τις οικονομικές σχέσεις της Χώρας και των εξοχών ηταν επόμενο να υπάρχουν στενές σχέσεις επικοινωνίας. Πολλοί Πλωμαρίτες σύμφωνα με τις πληροφορίες των εγγράφων του Αγίου Ιωάννου είχαν κτηματική περιουσία στις εξοχές και διατηρούσαν κατοικίες που τις έλεγαν «ανώγια» Στις χειμερινές κατοικίες τους αυτές πήγαιναν με τα ζώα τους κάθε χειμώνα για το μάζεμα της ελιάς. Φυσικά υπήρχαν και μόνιμοι κάτοικοι στις εξοχές. απο αυτους φαίνεται ότι οι πιο έγκριτοι τις άφησαν και πήγαν να εγκατασταθουν στη Χώρα. Έτσι υπήρχε σημαντική κίνησ του πληθυσμού και αντίστροφα. Οι εξοχές το 19ο αιώνα δεν ήταν ασήμαντοι αγροτικοί οικισμοί αλλά σωστά χωριά μεγαλυτερα απο τα σημερινά Η πλαιότερη τοπικη παράδοση τα ονόμασε χωριά. Μερικά από αυτα ήταν τα Μεγα Χωρίον, Μικρόν Χωρίον, Παλαιον Χωρίον, Κάτω και Ανω Χωρίον.

Τα Χωριά

Σύμφωνα με τον Στ. Τάξη τα 19 χωριά του Πλωμαρίου είναι: το Ακρασι, το Άνω Χωριό, ο Βαλανιάς, η Δρότα, το Κάτω Χωριό, η Κουρνέλλα, τα Κουτρούλια, η Λεύρα, το Λιμνί, το Λωβοχώρι, η Μεσούνα, οι Μηλιές, ο Μπορός, το Παλιοχώρι, η Πλαγιά, ο Ποταμός, το Πρασκεϊό, ο Πριώνας, ο Τρίγωνας, οικιστικές ζώνες.

Οι πηγές των πληροφοριών μας

Ελάχιστες είναι οι ιστορικές πληροφορίες που έχουμε για τα «Πλουμάρια» και ιδιαίτερα για την οικιστική τους ανάπτυξη. Οι περισσότερες προέρχονται από συγγραφείς των τελευταίων 50 ετών της Τουρκοκρατίας που ασχολήθηκαν με την τοπογραφία και την ιστορία της νήσου. Οι πληροφορίες τους αυτές περιορίζονται στα χρόνια που έζησαν, και πολύ λίγο φωτίζουν την ιστορική παράδοση του Πλωμαρίου. Αλλά και τα αρχαιολογικά ευρήματα της περιφέρειας είναι ελάχιστα και οι πληροφορίες των αρχαιολογικών και παλιών γεωγραφικών χαρτών είναι πενιχρές. Το ορεινό και δύσβατο έδαφος του δεν προσφερόταν διόλου για τους περιηγητές του Μεσαίωνα και της Τουρκοκρατίας που επισκέφτηκαν το νησί. Έτσι πληροφορίες αντλούμε από τα παλιά αρχεία του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου και της Παναγίας η Μεταμορφώσεως του παλιού Πλωμαρίου και του Αγίου Νικολάου (Συνοδικού) του Ποταμού, του σημερινού Πλωμαρίου.

Οι επιτροπικοί και δημογεροντικοί κώδικες τους, που αρχίζουν από τον 18ο αιώνα, και τα πολλά και ποικίλα έγγρατά τους, εκκλησιαστικά και δικαιοπρακτικά, που αρχίζουν από το 1726, δίνουν πολλά στοιχεία στον ερευνητή της ιστορίας, της τοπογραφίας, της εκπαίδευσης και του γλωσσικού τοπικού ιδιώματος, καθώς και της θρησκευτικής, κοινωνικής και οικονομικής ζωής του Πλωμαρίου κατά το 17ο και 18ο αιώνα.